

Anemonun (*Cerianthus membranaceus*) parlak dokunaçları, neon ışıklarını sönük bırakan ışıklar saçıyor.

Denizin acımasız çiçekleri

ANEMONLAR

Yazı: Hakan Kabasakal

Fotoğraflar: Tahsin Ceylan

Aslında onları bu şekilde tanımlamak istememiştim. Ama sahte bir güçsüzlüğün gizlediği, yırtıcı doğalarına karışmış güzelliklerini anlatan başka bir ifade bulamadım. Kayaların üzerinde bulabildikleri tüm boşluklara bir papatyanın masumiyetiyle yerleşen, bu obur ancak sabırlı meduzaların gösteriştikten uzak yırtıcılıkları, “acımasız çiçekler” yakıştırmamı aslında haklı çıkarıyor. Fakat anemonların etobur yönlerini, birkaç paragraf sonra anlatmak istiyorum.

Ben ilk anemonumu denizden çok uzakta, şişelerin içine hapsedilmiş cansız bir dünyada gördüm. Formaldehitin yakıcı soluğuyla eciş bücüş olmuş, dokunaçlarının kimi kopmuş, kimi kısalmış, renkleri solmuş anemonların,

doğadaki büyüleyici görüntülerinden eser kalmamıştı. Allah’tan kitaplar imdadına yetişti de, anemonun şişeye tıkıştırılmış bu şekilsiz hilkat garibesi olmadığını öğrendim. Yıllar sonra gerçek güzelliklerini bana yüzlerce kez göstermiş olmalarına rağmen, bu ilk karşılaşma - anemon mezarlığına zoraki ziyaret- hiç aklımdan çıkmadı. Deniz kıyısında birkaç tane taşı ters çevirip altlarına bakmamı söylemek yerine, bana bu ölü dünyayı göstermeyi tercih etmişlerdi.

Anemonlar denizin en süslü yaratıkları arasında yer alırlar. Hayvan yaşamını hiç alışkın olmadığımız bir geometriyle karşımıza çıkaran anemonlar, sanki bu dünyaya ait değillermiş gibi görünüyorlar. Onları ilk kez görenler, sıradışı şekilleri nedeniyle anemonların

hayvan olduğuna inanmakta tereddüt ediyorlar. Oysa anemonlar mercan krallığının en kalabalık gruplarından birini oluşturuyor ve sölenlerata -oyuk karınlılar- grubunda yer alırlar. Ancak bu tanımlama anemonların sistematik konumuna giden yolun sadece başlangıcı. Bir dizi sistematik yol ayrımının ardından anemonlar, önce antozoa -çiçek hayvanlar- sınıfında, ardından hegzakoralya -altı dokunaçlılar- alt sınıfında ve son olarak aktinarya üst ailesinde konumlandırılırlar.

Türkçe’de “deniz şakayığı” olarak adlandırılan anemonlar basit yapılı canlılardır. Ortası oyuk, kese benzeri bir gövde ve bu gövdenin üst kenarında sıralanmış olan dokunaçlarla tüm anemonlar, şekil olarak birbirlerine çok

Dokunaçlarla örülü bu zehirli kafes, karidese güvenli bir barınak sağlıyor. Zehrin etkilemediği canlılar için anemon (*Anemonia sulcata*) yuva demek.

benzerler. Gövdeyi ve dokunaçları oluşturan jel benzeri madde, anemonu kendisinden kat kat büyük canlıları yutabilen esnek bir tuzağa dönüştürür. Bir sinir ağıyla örülmüş olan bu esnek jel, fındık büyüklüğünde bir anemonun, portakal kadar büyüyebilmesine izin verir. Bu hacim artışı sırasında anemonun gövde boşluğu, normal hacminin ortalama on katına ulaşır ve masum görünüşlü anemon, kendisinden kat kat büyük bir canlıyı yutabilen kocaman bir ağız gibi açılır.

Laboratuvardaki ölü denizden ardından, anemonlarla ilk canlı karşılaşmayı Kınalıada'da Çöp İskelesi'nde yaşadım. John Steinbeck'in "*Sardalya Sokağı*" romanındaki deniz biyoloğu *Doc* gibi, kıyıda kayaları ters çeviriyor, kovuklara giriyor, hatta *Doc*'tan bir adım ileriye

gidip dalarak, anemon örnekleri topluyordum. İtiraf etmeliyim ki, bitirme tezimi yaparken ben de anemonları şişelere tıktırmak, formaldehitin acı dokunuşuyla büzüşmelerini, soluklaşmalarını ve katılaşıp ölmelerini izlemek zorunda kalmıştım. Denizin çiçeklerini öldürmek hoşuma gitmemişti, ama bilim bazen gaddar olmayı gerektiriyordu. Aslında boyumdan büyük bir işe giriştiğimin farkına kısa süre sonra varmıştım. Düşünün anemonları bana çalışma konusu olarak veren tez danışmanımın bile, denizin çiçekleri hakkında en ufak bir fikri yoktu. Ancak 1950'li yıllarda, İstanbul Boğazı ve Adalar sahillerinde yaşayan omurgasız dip hayvanlarını inceleyen Muzaffer Demir (MD) öyle bir kitap yazmıştı ki, Hızır gibi yetişti imdadıma. Türk sularında yaşayan anemonlar üzerine bir

kitap bulamadığım 1990'ların başında -ki hâlâ da yok- MD'nin kitabı, bu utangaç canlıların türlerini tayin ederken bana iyi bir rehber olmuştu.

Topu topu üç tane anemon türü bulabilmişim Kınalıada'nın loş derinliklerinde. Hepsisi de MD'nin kitabında bahsedilen türlerdi. Aradan geçen yıllar içinde anemonlar, Ege'den Büyük Okyanus'a kadar dalış yaptığım hemen her suda karşıma çıktılar. Ama denizin en güzel çiçeklerini hep Marmara'da gördüm. Zamanla Marmara'nın alacakaranlık dipleri, özenle gizlediği bahçede yaşayan, diğer anemon türlerini görmeme izin verecek kadar berraklaştı. Bahçenin en güzel çiçekleri, gözden uzak derinliklerde saklıydı.

Deniz domatesi de denilen *Actinia equina*, kayaların üzerine yüz başlı yapışkan bir ejder gibi yerleşen *Anemonia*

Kabarcıklı dokunaçlarıyla *Telmatactis forskali*, yüz kollu bir canavarı andırıyor. Dokunaçlarla çevrili ölümcül çelenk, küçük canlılar için yolun sonu demek.

sulcata ve 15 m'den derin bölgelerde tek tük *Sagartia elegans*... Kınalıada'da tam 9 ay süren hummalı bir çalışmanın cılız meyveleri... Kitaplarda resimlerini gördüğüm anemonlar, gazino neonları gibi pırl pırl parlarken, benim bulduklarım kayaların üzerinde, gösterişten uzak soluk papatyalar gibi yayılmışlardı. Bahçemdeki çiçekler pek hoşuma gitmeyince, ben de gözümü başka bahçelere dikmiştim.

Yassıada'nın kente uzak konumu ve kalabalık bir nüfusun yerleşimi için yeterli olmayan yüzölçümü, burayı insansız kalmaya boyun eğmek zorunda bırakmış olsa da, bu zorunlu ıssızlığın iyi tarafları olmadığı söylenemez. Hemen yanbaşındaki kardeş adalara kıyasla nispeten el değmemiş dipleri, zengin bir deniz yaşamına ev sahipliği yapıyor. Bir hazine avcısı için Babil'in Asma

Tüm güzelliğine rağmen kum anemonu (*Condylactis aurantiaca*) sokunca çok can yakıyor. Dokunaçların ucundaki tatlı morluklar, bir davetten çok bir uyarı demek. Doğadaki en zehirli canlılar, nedense hep en güzel renklerle süslenmişler. Avı kandırıp cezbetmenin bir yolu da bu ölümcül makyaj olsa gerek.

Bahçeleri'ni keşfetmek neyse, Yassıada'nın saklı bahçelerine dalmak, bugüne kadar ben de daima benzer duyguların uyanmasına yol açtı. Lodos İskelesi'nden dalıp güneye doğru ilerlerken, hızla derinleşen dibin karanlık sular tarafından yutulması, bugün bile beni çok ürkütür. Yeşil sular daha derine inmem için aklımlı çelmeye çalışırken, geride bıraktığım yamaç, karadaki tekdüze emniyeti hatırlatmak ister gibi ışığa yükselir. Oysa ben ne yeşil suların tatlı ve uyuşturan aldatmacasına kanarım, ne de karanın çağrısını dinlerim.

15 ila 20 m derinde kıyıya paralel yolculuğum, çok geçmeden beni, karanlığın içinden bir duvar gibi yükselen o muazzam granit bloğa ulaştırır. Uzaktan kara bir gölge gibi görünen bu kütle, fenerin güçlü ışığıyla aydınlandıkça, sarı, turuncu ve beyaz karışımı tonlarla harenir. Biraz daha yakından bakınca, sert granitin katılığı gizlemek için, üzerine yumuşacık, hafifçe dalgalanan bir örtü çektiğini görürsünüz. Örtünün bazı yerleri yumru yumru olduğu halde, kimi yerinden yüzlerce beyaz dokunaç, dalamaya hazır dikenler gibi uzanır. Kınalıada'da bir tane buldum diye suyun altında sevinç çıgıkları attığım *Sagartia elegans* türü anemonun yüzlercesi,

Larvaların ince uzun bedenleri, anemonun (*Anemonia sulcata*) dokunaçlarıyla görsel bir uyum sağlıyor. Kamufraj, zehirli barmağın koruyuculuğunu daha da artırıyor.

Bazı anemon türleri hareket sorunu otostopla çözüm bulmuşlar. Keşiş istakozu sırtındaki zoraki yolcularla dipte firdönerken, yolculuğun keyfini çıkararak asalak anemon (*Calliactis parasitica*), avından arta kalanları hamalıyla paylaşıyor.

Yassıada'nın zümrüt derinliklerinde cansız bir kayayı, yaşayan bir organizmaya dönüştürür. Her seferinde izinsiz girdiğim halde, bugüne kadar kimsenin beni kovmadığı komşu bahçenin sürprizleri bu kadarla kalmaz.

Patlayan bir havai fişeğin geride bıraktığı kıvılcım çizgilerini ne zaman görsem, aklıma *Cerianthus membranaceus* gelir. Bu anemonun güzelliğini anlatmak için sarfedilen tüm sözler bence yetersiz kalmaya mahkûm. Kadeh gibi bir gövdeden çıkan ince, uzun dokunaçlar, tıpkı rüzgârda uçan saçlar gibi dalganırlar. MD kitabında *Cerianthus* için "Marmara'da çok ender rastlanmaktadır..." der. Haklı da. Sagartia örtüsünün ortasında bir tane *Cerianthus*, tek başına numunelik gibi öylece durur. Doğanın usta eli granitin soğuk yüzeyine, kusursuz bir zerafetle kondurmuştur onu. Yassıada'da ne zaman dalsam, derinlerdeki bahçede dolaşmadan yüzeye çıkmam. Buna rağmen başka yerlerde, başka bahçeler olduğu hep aklımdadır. Bu düşünce beni, derin karanlıkta yeni arayışlara sürükler.

Olanca zararsız görüntüsüne rağmen, anemonun yumuşak dokunaçlarında ölümcül bir güç gizlenir. Her bir dokunaçta, çıplak gözle görülmesi olanaksız yüzlerce yakıcı kapsül hücre -knidosist- kendilerine değen talihsiz bir avı sabırla bekler. Bu zehrin insanın

canını nasıl yakabildiğini, İbrice Limanı'nda yaşadığım tatsız bir tecrübeyle öğrenmiştim. Anemonun zehirli güvenliğine sığınmış bir kayabalığının fotoğrafını çekmeye çalışırken, farkında olmadan bu zehirli dokunaçların birkaçına da değmiştim. Kapsüllerin içindeki iğneler, göz açıp kapayana kadar etime batmıştı. Acıyla yanma karışımı bir his benimde hızla yayılırken, kolumu kurtarmakta çok geç kalmıştım. Deniz çıyanı sokması kadar ağırlı olmamasına rağmen, anemonun zehri, tedavi edilmemesi halinde ciddi enfeksiyonlara neden olabiliyordu.

Davul gibi şişen sağ kolum, üstüne üstlük bir de su toplamıştı. Antibiyotik ve antihistaminik ilaçlardan oluşan sert bir kokteyl, derimin altında yanan ateşi zar zor söndürmüştü. Küçük bir yara izi, bu unutulmuş yangının anısı olarak, şimdi derimi süslüyor.

Bana çok sıkıntılı birkaç hafta yaşatmış olmasına karşın, anemonun ölümcül zehri, hem kendisi, hem de bu zehirli çelenge sığınan bazı canlılar için yaşam demek. Akıntıya kapılarak zehirli bahçeye sürüklenen bir denizanası ya da anemonlara yaklaşmaya cesaret eden küçük bir balık, yapışkan dokunaçlara dolandığında son darbeyi yakıcı zehir vuruyor. Sokulmanın etkisiyle av hızla uyuşurken, anemonun bedeni genişleyerek avını yutmaya başlıyor. Bana kalırsa bu zehrin yapısında eti eriten enzimler var. Bunu kendi kolumda yaşadığım tecrübeye dayanarak söylüyorum. Sokulmanın ardından kolumda yayılan ödem, yaradan akan iltihap ve yaranın çevresindeki dokunun

giderek yumuşaması, bence olası bir çürümenin kanıtları. Anemonun dokunaçları arasında zaman zaman rastladığım kılçıklar da, bu varsayımın kanıtları olarak kabul edilebilir mi? Eğer önerdiğim varsayım doğruysa, anemon avını daha yutmadan çiğnemeye, hatta sindirmeye başlıyor olmalı!

Ben anemonların hep pasif avcılar olduklarını düşünürdüm. Öyle ya, bir tarafları hep taş ya da uygun olan herhangi bir sert zemine tutunmak zorundaydı. Av peşinde koşamayan anemonun, pusu kurmaktan başka seçeneği yok gibi görünüyor. Ama ya böyle bir seçenek varsa... Son ana kadar sabırla bekleyen anemon, hemen yanıbaşında duran potansiyel bir avın üzerine atılabiliyorsa... Ben bu olaya doğada bugüne kadar hiç şahit olmadım, ama *John Steinbeck The Log from the Sea of Cortez'de*, "uzun boyunlarını büken anemonlar, tıpkı yavaşça kıvrılan yılanlar gibi, yengeçlere saldırıyorlardı..." diyerek, deniz şakayıklarının beslenme davranışlarına yeni bir bakış açısı getiriyor. Anemon gibi görece hareketsiz bir canlı için "saldırmak," doğru bir davranış tanımlaması gibi görünmemekle beraber, pusu kuran yırtıcıların, yeteri kadar yaklaşan bir avın üzerine hızla atılabildikleri biliniyor. Belki de anemonun zehrini alan talihsiz canlı, kaçmayı başarsa bile fazla uzaklaşmıyor. Bu durumda anemonun tek yapması gereken, avını almak için eğilmek olsa gerek. Doğada avlanırken zehirleyen yırtıcıların ortak davranışlarından biri de bu olmalı: zehrini aktıysan bırak gitsin, nasıl olsa çok geçmeden düşer kalır... Bu acımasız çiçeklerin -en azından bizim bahçedekilerin- beslenme süreçleri nasıl işliyor? sorusu hala bilinmezliğini korurken, anemonların beslenme ekolojileri, ilginç bir araştırma konusu olarak karşımızda duruyor.

Taşın üzerindeki anemonlardan birine hafifçe dokunuyorum. Kendini korumak için hemen büzüşüyor, dokunaçlarını toparlayarak bedenine saklıyor. Kalın dalgıç eldivenim, derimi zehirli iğnelerin saldırısından koruyor. Birkaç kare fotoğraf çekip onu rahat bırakıyorum. Ama derinlerdeki bahçeye dalan her ziyaretçi, buranın dokunulmazlığına aynı saygıyı göstermiyor. Denizdeki yağmadan paylarına düşeni fazlasıyla alan canlı gruplarından biri de denizin çiçekleri! Bahçeden sökülen her anemon canlı kayada, kolumdakiyle kıyaslanmayacak kadar büyük yaralar açılmasına neden oluyor.